

300 Çerkez aile de buraya sürüldü. Bunlar İhsâniye, Rüşdiye, Feyz-i Hudâ ve Ahmediye adlı dört yeni köy kurdular. Tuna vilâyet salnâmeleri ve bazı Batılı seyyahlar Osmanlı hâkimiyetinin sonlarına doğru Berkofça'nın nüfusu, ekonomik yapısı ve fizikî durumu hakkında bilgi vermektedirler. Seyyah Aubaret 1867'de burada toplam 13.000 kişinin yaşadığını, bunun yarısından fazlasını hristiyanların oluşturduğunu, halıcılık ve dokumacılığın önem kazandığını yazar. 1871'de Felix Kanitz kasabada 500 Türk, 520 Bulgar, otuz altı kadar da İspanyolca konuşan yahudi evinin yer aldığını belirtir. 1290 (1873) tarihli *Tuna Vilâyeti Salnâmesi*'nde ise nüfusu 500 müslüman hane, 700 gayri müslim hane şeklinde verilir. Buna göre toplam nüfus 12.400 civarındaydı ve bunun % 40'ını müslüman nüfus teşkil ediyordu. Berkofça kazasında ise doksan köy vardı. Bunların sadece dokuzu müslüman köyü olup Tatar ve Çerkez köyleri dışında yalnızca ikisi Türk köyüydü (Hacılar ve Cuma). Bu iki köyde yaşayanlar muhtemelen XVI. yüzyıldaki Yörükler'in torunları olmalıdır. Berkofça kasabasında dokuz cami, iki kilise, bir sinagog, bir medrese, iki hristiyan mektebi, iki hamam, on beş han ve 332 dükkân vardı. Seyyah Kanitz burada yıllık 10.000 okka ipek imal edildiğini de yazmaktadır. Ayrıca deri mâmulleri başta gelen ihraç maddesini teşkil ediyordu.

Rus işgalinden ve bağımsız Bulgaristan'ın ilânından sonra kasaba, Bulgar tarih kaynaklarının da doğruladığı gibi hızla önemini kaybetmeye başladı. Kasabanın ve köylerin müslüman nüfusunun hemen hemen tamamı, savaş veya onu takip eden göçler sırasında bölgeyi terketti. 1879 Eylülünde Kanitz burada harap camiler ve yıkık minareler görmüştü. Geride küçük bir müslüman grubu, ibadet yapılabilen bir cami ve XVII. yüzyıl yapısı eski bir hamam kaldı. Onlar da II. Dünya Savaşı sonrasında ortadan kalktı. 1880'de Berkofça'da sadece 5429 kişi yaşıyordu, bu nüfus 1887'de 4977'ye düştü. XX. yüzyılın ilk yarısında 6000 dolayında seyreden nüfusu modernleştirme çabaları ve endüstri tesislerinin kurulması sonucu 1975'te 16.253'e yükselbildi.

Bugün XVII. yüzyıldan kalma kubbeli bir hamam ile 1762'de yapılan saat kulesi ve XIX. yüzyıla ait güzel konaklar kasabanın İslâmî geçmişinin kalıntılarını teşkil etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 130; TK, TD, nr. 95; F. Kanitz, *Donaubulgarien und der Balkan*, Leipzig 1880, II, 351-353; T. Zlatev, *Balgarskijat Grad Prez Epohata na Văzraždaneto*, Sofia 1955; *Bulgarian Guidebook* [baskı yeri yok], 1963; M. Milanov, *Berkovitsa: Istoričeski Očerk*, Sofia 1964; *Turkski Izvori za Balgarskata Istorija*, Sofia 1966, II, 109, 373, 383; III (1972), s. 168-169; G. Aubaret, "Province du Danube", *Bulletin de la Société de Géographie Série V*, XII, Paris 1876, s. 147-184.

MACHIEL KIEL

el-BERKU'I-YEMÂNÎ

(البرق اليماني)

Nehrevâlî'nin

(ö. 990/1582 [?])

tam adı *el-Berku'î-Yemânî*

fi'l-fethi'l-'Osmânî olan

ve Yemen'deki

Osmanlı hâkimiyetinden

bahseden eseri

(bk. NEHREVÂLÎ).

BERKUK

el-Melikü'z-Zâhir Seyfüddîn

(ö. 801/1399)

Memlûk sultanı

(1390-1399).

Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber kaynaklarda öldüğü zaman altmış yaşlarında olduğu kaydedildiğine göre doğum yılının 741 (1340) olabileceği kabul edilebilir.

Çerkez kabilelerinden Kesâ'ya mensup olan Berkuk'un babası Enes b. Abdullah el-Osmânî'dir. Berkuk önce esir olarak Kırım'a, oradan da Mısır'a getirildi. Burada 764'te (1362-63) Emîr Seyfeddin Yulbuga (Yelboga) el-Ömerî el-Hassekî'ye satıldı. Kaynaklara göre onun tarafından yetiştirilerek kendisine Berkuk adı verildi. Berkuk, Yulbuga'nın katli üzerine Kerek'e sürülerek hapsedildi, fakat el-Melikü'l-Eşref Şâbân'ın affı ile Kahire'ye gelerek sultanın hizmetine girdi ve sultanın yanında Tablhâne emirliğine yükseldi. Melik Şâbân'ın hac maksadıyla Hicaz'a yaptığı sefere katıldı. Onun 16 Mart 1377'de Kahire'de öldürülmesi üzerine yeni sultan el-Melikü'l-Mansûr Ali'nin hizmetine girdi. Bu sultanın maiyetinde "yüzler emirliği"ne yükselen Berkuk, Yulbugaviye Memlûkleri'nin başında faal bir rol oynadı. Bir müddet sonra arkadaşlarının da desteğini temin ederek mevcut Çerkezler'i kendi tarafına çekmek suretiyle sadık bir memlûk*

grubu teşkil etmeyi başardı. Bu şekilde güçlenen Berkuk önce Atabeg Karatay et-Tâzi'ye, sonra da kendisine ıstablî* da bir vazife vermeyi vaad eden Aynebek el-Bedrî'ye hizmet etti. Ancak Aynebek'in, mevkiini kuvvetlendirmek maksadıyla giriştiği entrikaları tasvip etmeyen Berkuk daha sonra onun tevkifinde önemli rol oynadı. Bundan sonra atabeg olan Yulbuga en-Nâsırî'nin yanında büyük nüfuza sahip oldu. Emîrahur* luk vazifesini elde ettikten sonra ise "Seyfü'd-dünyâ ve'd-dîn" unvanını alarak ıstablî yerleşti.

Bu şekilde mevkiini kuvvetlendiren ve arkadaşlarından Zeyneddin Berke el-Çobanî'yi emîr-i meclis tayin ettiren Berkuk, diğer taraftan Emîr Taştemür el-Alâî'nin desteğiyle re's-i nevelik (muhafız birlikleri kumandanlığı) mansıbını elde etti. Öte yandan Yulbugaviyeler'den ayrı bir memlûk grubu (ez-Zâhiriyye) teşkil etmek için teşebbüse geçti ve pek çok Çerkez memlûk satın alarak kendisine karşı Türk menşeli memlûk (ez-Zeyniyye) toplayan Zeyneddin Berke ile rekabete girdi. Bu rekabetten kazançlı çıkan Berkuk, el-Melikü'l-Mansûr Ali tarafından atabegü'l-asâkirliğe tayin edildi. Böylece Çerkezler'i olduğu gibi taraftarı olan ümerâyı da önemli mevkilere getirerek sultanın küçük bir çocuk olmasından da istifade ile bütün hüküm ve nüfuzu eline geçirdi. Bu arada Mısır'da Çerkezler'in kuvvetlenmeleri karşısında tamamen Türkler'den teşekkül eden bir grup meydana getirmek isteyen Zeyneddin Berke'yi ve taraftarlarını bertaraf ederek Mısır'daki Türk hâkimiyetine son verdi. Bir müddet sonra da Emîr Zeyneddin Berke'yi öldürttü. Böylece Memlûk Sultanlığı'nın mukadderatını eline alan Berkuk, küçük sultanın 19 Mayıs 1381'de ölümü üzerine sultan olmak için giriştiği teşebbüste başarılı olamayınca el-Melikü'l-Eşref'in oğullarından Haccî'nin sultan olmasını sağladı. Buna rağmen sultanlığı ele geçirmek için çalışmaktan da geri durmadı. Yeni sultanın mevcudiyetine rağmen kudret ve nüfuzu elinde bulundurmaktan faydalanarak Memlûk Sultanlığı'nın mâruz kaldığı tehlikeler karşısında küçük yaşta sultanın yetersizliğini ileri sürdü ve yerine güçlü bir sultanın seçilmesini istedi. Bunun üzerine meclis Haccî'yi tahttan indirerek "el-Melikü'z-Zâhir" unvanıyla Berkuk'u sultan ilân etti (1382).

Berkuk önce kendisine karşı meydana gelen mukavemetleri kırmakla meşgul oldu. Ancak Malatya nâibi Mintaş'ın ve daha sonra Yulbuga en-Nâsır'ın isyanlarını bastıramadı ve tahttan uzaklaştırıldı. Haccî ikinci defa sultan ilân edildi ve Çerkez memlûkleri de dağıtıldı. Bununla birlikte kısa süre sonra çıkan Yulbuga-Mintaş rekabeti üzerine yeniden harekete geçen Berkuk, atabegliğe getirilen Mintaş'ın kumandasındaki Memlûk ordusunu Şam civarında yenerek eski itibarını yeniden kazandı. Kahire'ye gelişinden sonra saltanat âlâmetlerini geri aldı ve kendisine biat edildi (27 Ocak 1390).

Tahta geçmesinden hemen sonra Mintaş'ın İskenderiye'de hapsettiği arkadaşlarını Kahire'ye getirterek onları çeşitli vazifelere tayin etmekle işe başlayan Berkuk, ardından Suriye'de Mintaş ve taraftarları üzerine yürüyerek burada da asayiş sağladı. Bu arada Mintaş öldürüldü (1393). Osmanlı padişahlarından I. Murad ve Yıldırım Bayezid'le dostane münasebetler kuran Berkuk, Timur'a karşı açıkça düşmanlık gösterdi. Bu sırada Irâk-ı Arab ve Bağdat'ı alan Timur'un önünden kaçan Celâyir Hükümdarı Sultan Ahmed'in Memlûk Sultanlığı'na sığınması Timur'la arasının iyice açılmasına sebep oldu. Timur'un Bağdat'ı zaptedip Memlûk Sultanlığı'nın sınırlarında görünmesi üzerine bizzat sefere çıkan Berkuk, maiyetindeki Sultan Ahmed'i de Irâk-ı Arab'ın fethine gönderdi. Halep'e geldiği sırada Bağdat'ın fethi haberini alan Berkuk, Timur'un Toktamış Han'la savaşa girişmesi üzerine Suriye'de bazı tedbirler aldıktan sonra Kahire'ye döndü.

Berkuk, çeşitli ıktâ'lara sahip ümerânın kendisine karşı cephe almalarından endişe ettiği için en yakın adamlarını bile tevkif ettirmekten çekinmedi ve son zamanlarını sürekli bir güvensizlik içinde geçirdi. Nitekim kendisi tarafından tertip edilen bir ziyafette büyük re's-i nevelik vazifesinde bulunan Ali Bay el-Alâî'nin başında bulunduğu muhalifleri tarafından öldürülmek istendiyse de bu suikasttan kurtuldu ve Ali Bay'ı işkence ile öldürttü. Daha sonra 14 Haziran 1399'da hastalanarak 20 Haziran'da vefat etti ve es-Sahrâ'da (Meydânü'l-Kabak) bulunan türbesine defnedildi.

Devrin müellifleri tarafından âdil ve vakar sahibi bir hükümdar olarak nitelendirilen Berkuk'un dindar, cesur ve zamanın ilimlerine de âşina bir kişi olduğu belirtilmektedir. Daima ihtiyatlı hareket edip en küçük tedbirleri bile almakta ihmal göstermezdi. Devlet işlerini sıkı kontrol altında bulundururdu. Önceleri pazar ve çarşamba, sonra cumartesi ve salı günleri istabla gidip Emîr Candar'ın huzuruna getirdiği şikâyetçileri dinleyerek ümerâyâ örnek olmuştur. Öte yandan Türkçe'yi resmî dil kabul eden Berkuk, birçok eserin bu dile tercümesini emretmiş ve bu hususta büyük hizmetler yapmıştır.

Berkuk Kahire'deki cami, hankah ve türbelere pek çok para tahsis ettiği gibi çeşitli inşâ faaliyetlerinde de bulunmuştur. Bunlardan Kahire'deki Medresetü'z-Zâhiriyye (el-Berkûkiyye; bk. Berkuk Külliyesi), Şam'daki Dimaşk Hanı, Ürdün'de Şeria nehri ile Cezîre ve Ravza arasında Zukâku'l-Kanâdîl denilen yerdeki köprüler sayılabilir. Ayrıca İtalyan cumhuriyetlerinin Memlûk Sultanlığı'na

saldırılarından endişe etmesi sebebiyle İskenderiye'de büyük bir cephanelik yaptırdığı gibi Dimyat Kalesi'ni de tamir ettirmiştir. Başta Kal'atü'l-Cebel olmak üzere muhtelif camileri de tamir ettiren Berkuk, kendi adına çeşitli değerlerde olmak üzere Halep, Dimaşk ve Kahire darphanelerinde bakır, gümüş ve altın paralar bastırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nizâmeddin-i Şâmî, *Zafernâme* (trc. Necati Lugal), Ankara 1987, s. 254-327; İbnü'l-Furât, *Târîhu'd-düvel ve'l-mülûk* (nşr. K. Zureyk), Beyrut 1939, IX, 85, 86, 89, 349, 369, 370, 377, 378, 379; İbn Haldûn, *el-İber*, Bulak 1284, V, 508, 742; İbn Hacer el-Askalânî, *İnbâ'ü'l-gümûr*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2340, I, vr. 39^b, 40^a, 51^b, 58^{a-b}, 61^a, 66^a, 72^b, 74^b, 99^a, 105^{a-b}, 129^{a-b}, 135^b, 146^b; Aynî, *İkdu'l-cümân*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2395-96, XIX, 262, 290, 460, 461; XX, 56, 59, 60, 61, 62, 68; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire* (Popper), V, 164, 165, 261, 551; J. J. Marcel, *Egypte depuis la conquête des Arabes, Jusqu'à la domination Françaises*, Paris 1848, XIV, 175-179; Weil, *Geschichte des Abbasiden Chalifats in Egypten*, Stuttgart 1860, IV, 541-571; V, 1-72, 133; M. C. Şehabeddin Tekindağ, *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul 1961; Hakîm Emîn Abdüsseyyid, *Kıyamü devleti'l-Memâlikî's-şâniye*, Kahire 1386/1967; Artuk, *İslâmî Sikkeler Kataloğu*, I, 265-266; D. Ayalon, *The Mamlûk Military Society*, London 1979, II, 41-43; a.mlf., "The Plague and Its Effects Upon the Mamlûk Army", *JRAS* (1946), s. 67-73; a.mlf., "Payment in Mamlûk Military Society", *JESHO*, I/1 (1957), s. 47 vd.; H. Sauvare, "Materiaux Pour l'histoire de la numismatique et de la metrologie musulmane", *JA*, XV (1880), s. 257 vd., 433 vd., 471 vd.; M. Sobernheim, "Berkuk", *IA*, II, 555-556; G. Wiet, "Barkûk", *Et²* (İng.), I, 1050-1051 [bu madde, müellifin bibliyografyada adı geçen eseri esas alınarak Yusuf Halaçoğlu tarafından düzenlenmiştir].

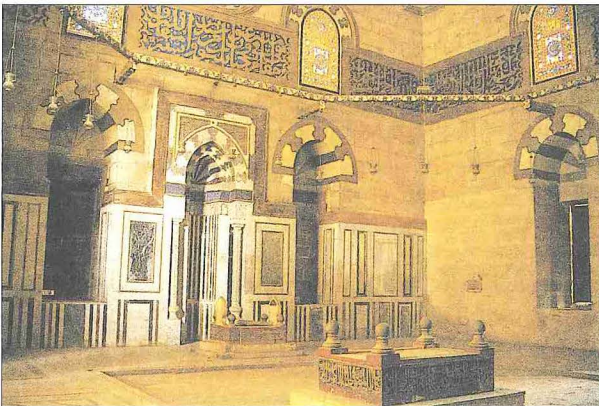
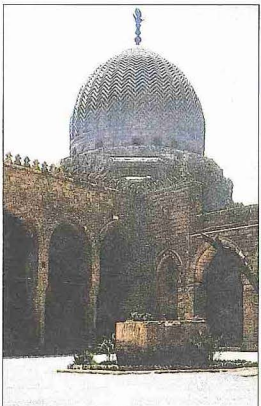

M. C. ŞEHABEDDİN TEKİNDAG

BERKUK KÜLLİYESİ

Memlûk Sultanı Berkuk'un
(ö. 801/1399)
Kahire'de yaptırdığı külliye.

Sultan Berkuk Türbesi'nin Berkuk Külliyesi avlusundan ve içinden bir görünüş - Kahire

Kahire'nin surlarla çevrili eski yerleşim merkezinin Nehhasîn bölgesinde Muiz-Lidînillâh caddesinde, Sultan Nâsır Muhammed tarafından yaptırılmış Nâsiriyye Medresesi'nin yanında bulunmaktadır. Nesih hattıyla yazılmış bir şerit halinde cepheyi boydan boya kaplayan kitâbesinden anlaşıldığına göre bânisi, Mısır'da Çerkez asıllı Memlûkler'in hâkimiyetini başlatan Sultan Ebû Saîd Berkuk'tur. Külliye bu devrede Kahire'de yapılan ilk ve en büyük külliye'dir. Berkukîy-